

Sporen van slavernij in Utrecht

Veel Utrechters werden rijk over de rug van slaven. Maar in de stad woonde ook schrijver Nicolaas Beets, voorvechter van het afschaffen van de slavernij.

TEKST CHAJA ZEEGERS

Boven: sculptuur aan lantaarnpaal, midden: gevelsteen van VOC-schip op een pand aan de Oude Gracht, Onder: de kariatiden van de Winkel van Sinkel, ook Oudegracht. Rechtsboven: de Universiteitsbibliotheek Letteren (foto Jeroen Sep).

Er hangt een parfumwalm als we vanaf Vredenburg de Drieharingstraat inlopen. Twee luxe-drogisterijen lijken elkaar via de neuzen van potentiële klanten om het hardst te concurreren.

We zijn op zoek naar sporen van slavernij in Utrecht. Aan het eind van het straatje, om de hoek, staan we op de Oudegracht. Op nummer 18 zien we de Moriaan. De naam van het pand staat op de daklijst. Helaas is het borstbeeld van de gaper bij de deur verdwenen. Aan zo'n beeld van een zwarte man met open mond aan een gebouw kon je zien dat er binnen een apotheek of drogisterij gevestigd was. Moriaan of moor was een verzamelnaam voor 'gekleurden' of 'oosterlingen'. In de achttiende eeuw werd de term 'neger' gebruikelijker. Dat kwam van *negros* het Spaanse woord voor zwart.

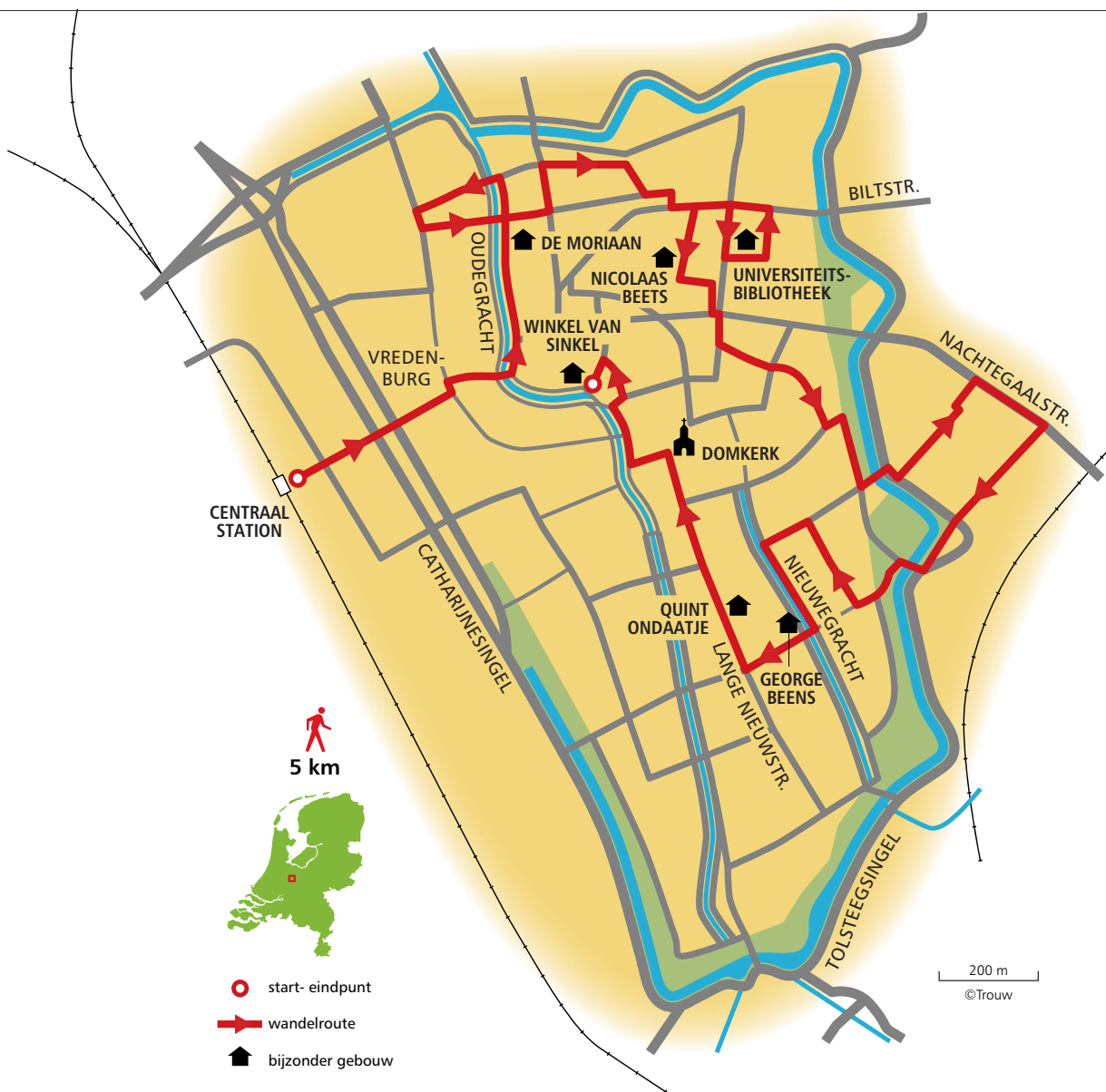
We dalen af naar de charmante werven langs de gracht, de bakermat van de Utrechtse handel. Hier kwamen vanaf de zeventiende eeuw handelswaren uit Azië en Amerika over het water de binnenstad in. Suiker, koffie, thee, tabak, peper, kaneel, nootmuskaat, katoen en zijde werden in de werfkelders opgeslagen en verder verhandeld. Nu zitten daar vooral restaurants, ateliers en winkels. Verderop aan de Oudegracht zien

we straks nog de Winkel van Sinkel, ooit een van de eerste warenhuizen van Nederland en nu een veelbezocht grand-café. In de negentiende eeuw werden daar specerijen uit de koloniën verkocht, maar ook kleding van grondstoffen die door slavenhanden waren geplukt.

Een sculptuur aan de voet van een lantaarnpaal toont de achterkant van die overzeese handel. Geketende mannen dragen op hun rug een rijkgevlude pijproker onder een palmboom. Het beeld is helder: door uitbuiting en onderdrukking van tot slaaf gemaakte mensen konden plantage-eigenaren en handelaren rijk en welvarend leven.

Neem nou Joan Gideon Loten. Als gouverneur voor de Verenigde Oost-Indische Compagnie in Nederlands-Indië had hij ooit een meid 'besteld' voor zijn dochter. Deze Sitie was weliswaar als handelswaar aangeschaft, zij werd in huize Loten zeer gewaardeerd. Plantage-arbeid was zwaarder werk, zoals veel van Sitie's lotgenoten ondervonden. De huisbediende ging mee naar Nederland toen Loten in 1758 puissant rijk terugkeerde. De ex-gouverneur kon gaan rentenieren op Drift 27, terwijl Sitie voor hem zorgde.

Daar zit nu de universiteitsbibliotheek. Door de ramen zien we studenten leren in sfeervolle

Wandelgids

De wandelgids 'Sporen van slavernij in Utrecht' van historicus Esther Captain is voor €11,90 te bestellen via www.uitgeverijveerhuis.nl, te koop in de Utrechtse boekwinkels. Wandelers stellen hun eigen route samen via een kaart met kijkpunten in de wandelgids. Meer informatie en een gratis app van de route staan op www.sporenvanslavernijutrecht.nl. Kijk voor de herdenking van 150 jaar afschaffing van slavernij door Nederland op www.herdenkingslavernijverleden2013.nl en voor 300 jaar Vrede van Utrecht op www.vredevan-utrecht2013.nl.

Joan Gideon Loten.

omstandigheden. Geen tl-buizen, maar schemerlampen en comfortabele zitmeubelen. Ook vanaf de binnenplaats aan de achterzijde zien de studieplekken er aangenaam uit.

We stellen onze eigen route samen door stegen, woon-, en winkelstraten, en langs grote en kleinere grachten in de binnenstad. Kijkend naar sporen van slavernij zien we Utrecht anders dan anders. Zo weten we nu hoe George Beens zijn riant huis aan de Nieuwegracht op de hoek van Zuilenstraat bekostigde. In 1744 kwam hij als armoedig soldaat met schulden in Makassar in dienst van VOC-gouverneur Loten. Als onderkoopman verrijkte hij zich en passant met slaventransporten. In combinatie met de handel in opium beurde hij in zes jaar tijd 50.000 gulden, voor die tijd een aanzienlijk bedrag.

Op nummer 18 in de Lange Nieuwstraat woonde Quint Ondaatje. Deze burger was de zoon van een grensoverschrijdende relatie. Zijn vader, een Tamil, was dominee op Ceylon, zijn moeder een Amsterdamse vrouw. Ondaatje werd patriottenleider en kwam in 1785 in opstand tegen het corrupte stadsbestuur van de Domstad. De regenten misbruikten daarop zijn Europees-Aziatische afkomst en verbonden fijn-

tjes zijn naam aan de slavernij. In een satirisch gedicht noemden zij Ondaatje 'een zwart ondiert' en een 'vreemdeling uit slavenland'. In deze tijd zouden de stadsbestuurders ongetwijfeld van racisme beschuldigd zijn.

Niet alle Nederlanders gedroegen zich zo. In 1842 werd de Maatschappij ter Bevordering van de Afschaffing van Slavernij opgericht. Dichterschrijver, hoogleraar en dominee Nicolaas Beets was ook lid. Hij woonde op nummer 6 in de Boothstraat. Daar memoreert een plaquette de man die afschaffen van de slavernij menslievend en beschaafd vond, maar ook passend in de geest van het christendom en bij de eisen van de tijd. In 1863 schafte Nederland de slavernij daadwerkelijk af.

Bij het stadhuis stuiten we opeens op een groep demonstranten. Zij vragen aandacht voor de situatie van uitgeprocedeerde asielzoekers. Geen slaven uiteraard, wel mensen in een rechteloze positie die zó in de gevangenis kunnen belanden. Echt vrij kun je ze dus niet noemen. Ze lopen achter een groot spandoek. 'Wij zijn hier', staat erop. Een meisje drukt ons een briefje in de hand met de url rechttopbestaan.nl.

Zou Nicolaas Beets vandaag ook gedemonstreerd hebben als hij nu leefde?

De Vrede van Utrecht en de slavernij

De Vrede van Utrecht maakte in 1713 een einde aan de Spaanse Successieoorlog en bracht een nieuw machts-evenwicht in Europa. Ook kwamen er stevige afspraken over het vervolg van de slavenhandel. Nederland was hier via de West-Indische Compagnie bij betrokken. Nederlanders ruilden vuurwapens, buskruit, ijzer en textiel in West-Afrika voor mensen. Deze verscheepten zij naar de Caraïben. Daar verkochten de menshandelaren hen door, vooral voor plantage-werk in Noord- en Zuid-Amerika. Nederland stopte in 1806 met de slavenhandel en schafte op 1 juli 1863 ook de slavernij af, relatief laat in vergelijking tot Engeland (1834) en Frankrijk (1848). Aan het einde van de slavernijtijd telde de Nederlandse koloniën nog ongeveer 60.000 slaven: 38.500 in Suriname, 12.000 in Nederlands-Indië en 10.000 op de Nederlandse Antillen.